

Datasääntelyä tulossa - olethan valmiina?

Soile Manninen/HULib & STKS:n
kirjastojuridiikka-työryhmä
4.2.2021

[Tämä esitys on lisensoitu CC BY 4.0 \(Nimeä\) -lisenssillä.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Mistä puhun?

- laki tutkimustietovarannosta (opetus- ja kulttuuriministeriö, OKM)
- laki julkisin varoin tuotettujen aineistojen uudelleenkäytöstä (valtiovarainministeriö, VM; osa avoimen datan direktiivin kansallista toimeenpanoa)
- mitä muuta tulossa?

Laki tutkimustietovarannosta

<https://www.tiedejatutkimus.fi/fi/>

“kokoaa ja välittää tutkimustoimijoiden käytettäväksi **metatietoja** Suomessa tehtävästä tieteellisestä tutkimuksesta, kuten julkaisutietoja, tutkimusaineistojen kuvailutietoja ja rahoitusta koskevia tietoja.”

- Lausuntokierros hallituksen esityksestä 8.10. – 16.11.2020, n. 30 lausuntoa
- Laki eduskuntaan syysistuntokaudella 2021

STKS:n lausunto

- Lakiehdotukseen on jätetty mahdollisuus päästä käsiksi tutkimuksen suunnitteluun liittyviin dokumentteihin, kuten tutkimussuunnitelmiin, tutkimuslupiin ja aineistohallintasuunnitelmiin (data management plan, DMP) ← julkisuuslain (621/1999) ohittaminen
 - Tutkimukseen liittyviä keskeneräisiä dokumentteja ei tulisi luovuttaa kansalliseen tutkimustietovarantoon.
 - Tutkijan tietoihin liittyvän hallinnollisen käsittelyn ja tietojen oikeellisuuden varmistamisen → vastuita oikeellisuuden varmistamisesta tulisi tarkentaa.
 - Tietojen korjaamisen vastuu on kuitenkin lähdejärjestelmän ylläpitäjällä.
- Tietosuojan näkökulmasta ehdotettu yhteisrekisterinpitäjäyys kaipaa selkeytystä
- Julkaisutiedonkeruu vaatii jo nykyisellään paljon resursseja → uusien vastuiden tulisi olla realistisesti toteutettavissa

Avoimen datan direktiivi

- Avoimen datan ja julkisen sektorin tiedon uudelleenkäytöstä annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2019/1024 (16.7.2019)
- tutkimukseen liittyvä data tuli nyt mukaan
- aiemmin datan käytöstä säädetty PSI-direktiivissä (PSI = Public Sector Information)
- EU:n tavoite: yhtenäistää julkisen sektorin tietovarantojen avaamiseen liittyvää lainsäädäntöä
- Marinin hallituksen tavoite: julkisen tiedon avoimuus kantava tietopolitiikan periaate

Tutkimustiedot

Direktiivin tiivistelmästä lyhennettynä:

- EU:n jäsenvaltioiden on otettava käyttöön toimintalinjoja ja toteutettava toimia, jotta julkisesti rahoitetut tutkimustiedot ovat avoimesti saatavilla ”oletusarvoisen avoimuuden” periaatteen mukaisesti, ja tuettava sellaisen tutkimustiedon levittämistä, joka on löydettävissä, saatavilla, yhteentoimivaa ja uudelleenkäytettävissä (”FAIR-periaate”).
- Teollis- ja tekijänoikeuksiin, henkilötietojen suojaan ja luottamuksellisuuteen, turvallisuuteen ja oikeutettuihin kaupallisiin etuihin liittyvät huolenaiheet on otettava huomioon noudattaen periaatetta ”niin avointa kuin on mahdollista ja niin suljettua kuin on välttämätöntä”.
- Julkisesti rahoitettuja tutkimustietoja voidaan käyttää uudelleen kaupallisiin tai muihin kuin kaupallisiin tarkoituksiin, jos ne ovat jo julkisesti saatavilla organisaatio- tai tutkimusalakohtaisen tietovaraston kautta.

Miten käytännössä toteutuu?

Muutoksia kahteen lakiin:

- laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019) ja
- laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999).

Tulossa kaksi uutta lakia:

- laki eräiden julkisten yritysten tietojen uudelleenkäytöstä ja
- **laki julkisin varoin tuotettujen tutkimusaineistojen uudelleenkäytöstä.**
- Eduskuntaan huhtikuussa 2021, pitäisi tulla voimaan 17.7.2021

Lausuntoyhteenvedosta poimittua

Lausuntokierroksella (12.10. - 23.11.2020) annettiin 114 lausuntoa

- tavoitteita pidettiin hyvinä ja kannatettavina
- toivottiin lisää tarkkarajaisuutta ja selkeyttämistä
- OM: direktiivin täytäntöönpanon monimutkaista sen rakenteen ja taustan vuoksi.
- täytäntöönpanon määräaika julkisen sektorin toimijoiden mielestä epärealistinen

Laki julkisin varoin tuotettujen tutkimusaineistojen uudelleenkäytöstä

- koskisi **julkaistavia** tutkimusaineistoja
- datan avaamista ei tarvitsisi tehdä, jos ei olisi tarkoituksenmukaista ja vaiva on kohtuuton
- Direktiivissä ja lakiehdotuksessa nojataan FAIR-periaatteisiin eli
 - tiedon pitäisi olla löydettävissä (Findable), saavutettavissa (Accessible), yhteentoimivaa (Interoperable) ja uudelleenkäytettävää (Reusable)
 - toteuttaminen käytännössä vaatii rahaa ja henkilöstöä
 - avaamisen ja säilytyksen kustannukset?

STKS:n näkemys ja lausunto

- Aineistohallintasuunnitelman (data management plan, DMP) merkitys kasvaisi ← kartoitetaan juridisia riskejä, joita datan avaamisella voi olla
 - englanninkielisen direktiivitekstin termi 'data management planning' on käännetty suomenkielisessä ehdotuksessa harhaanjohtavasti 'tiedonhallinnasuunnitteluksi'
 - lakiehdotuksessa on myös käytetty 'data repository' termistä käännöstä 'tietovarasto'. Tutkimuksen osalta yleisemmin käytetään termiä *data-arkisto* tai *repositorio*. Tietovarasto (data warehouse) on eri asia

STKS:n näkemys ja lausunto

Tutkimusaineistojen julkaiseminen voisi vähentyä

- Kaupallinen uudelleenkäyttö olisi jatkossa sallittava (CC BY -lisenssi datan julkaisemisessa)
- Aineistojen muuntaminen ehdotetun lain edellytysten (FAIR-periaatteet) mukaiseksi aiheuttaisi lisäkustannuksia
- Tutkimustoimijoilta puuttuu vielä riittävät valmiudet ja resurssit tutkimusaineistojen avaamiseen edellytetyllä tavalla
- Tieteen avoimuus ei ole vielä Suomessa niin pitkällä mitä lakiehdotus antaa ymmärtää.

Arvokkaat tietoaineistot

- Tieteellisillä kirjastoilla näitä ei ole, mutta voivat olla mukana avaamisessa

Euroopan datastrategia (2020)

- Strategian päätavoite: EU:n sisälle datan sisämarkkinat, joilla anonymisoitu data liikkuu vapaasti eri toimijoiden, kuten yritysten, hallinnon ja tutkimusta tekevien tahojen välillä (data-avaruudet: teollisuus, liikenne, vihreä kehitys, terveys, jne.)
- Käsitteitä: datalukutaito, datapoolit, EOSC (avoimen tieteen pilvipalvelut)...
- Muuta datastrategiassa suunniteltua
 - Arvioidaan IPR-järjestelmää datan saatavuuden ja käytön näkökulmasta, ml. tietokantadirektiivi (96/9/EY) ja liikesalaisuudet (EU 2016/943).
 - Tavoite: vuoteen 2025 mennessä EU ja jäsenvaltiot ovat puolittaneet nykyisen 1 miljoonan digiasiantuntijan vajauksen

Datastrategiaan liittyviä lainsäädäntöesityksiä

- Useita lainsäädäntöesityksiä, joista ensimmäinen on ehdotus [datahallintoasetukseksi \(data governance act\)](#) 25.11.2020 (suomeksi käytetty myös termiä 'datan hallinta-asetus'), liikenne- ja viestintäministeriön (LVM) lainsäädäntöhanke.
 - Uusi käsite: data-altruismi (luku IV): data, jonka yksityishenkilöt tai yritykset asettavat vapaaehtoisesti saataville yhteistä etua varten
 - Data-altruismiperustaiset organisaatiot, data-altruismia koskeva suostumuslomake (yksilöille)
 - HUOM! Tutkimuksen osalta [EU:n yleinen tietosuoja-asetus](#) (2016/679) ja [kansallinen tietosuojalaki](#) (1050/2018)

15.12.2020 julkaistut lainsäädäntöaloitteet

- [Digitaalisia palveluita \(Digital Services Act\)](#)
 - kuluttajien suojaaminen, avoimuutta verkkomainontaan ja algoritmeihin,
 - mahdollisuus saada alustojen dataa tutkimuskäyttöön

- [Digitaalisia markkinoita \(Digital Markets Act\)](#)
 - puututaan kielteisiin seurauksiin, joita aiheutuu sisämarkkinoiden ”portinvartijoina” toimivien alustojen tietynlaisesta käyttäytymisestä
 - hakukoneisiin, sosiaalisiin verkostoihin tai verkossa toimivat välityspalvelut

Mistä voi seurata hankkeiden etenemistä?

- [Hallituksen esitys laiksi tutkimustietovarannosta](#) (OKM029:00/2019)
- [Hallituksen esitys avoimen datan direktiivin täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi](#) (VM100:00/2020)
- [EUR-Lex](#)

- STKS:n kirjastojuridiikka-ryhmä seuraa, [kokousmuistiot STKS:n verkkosivuilla](#)

KIITOS!